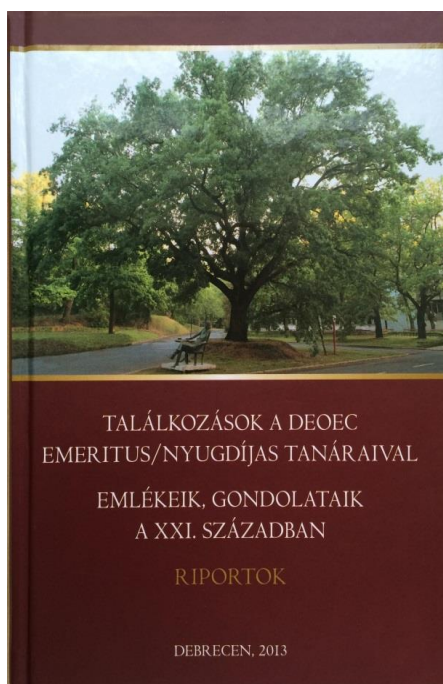

Találkozások a DEOEC emeritus/nyugdíjas tanáraival. Emlékeik, gondolataik a XXI. században. Riportok

Szerkesztette Módis László és Fazekas-Bálint Ágnes.

A riportokat készítette Tornyi Ferenc

Alföldi Nyomda Debrecen, 2013.

Önmagát becsüli meg az a közösség, amely számon tartja az elődök munkásságát és tisztelettel adózik azok előtt, akik tehetségükkel, szorgalmukkal, munkájukkal elősegítették a fejlődést, a haladást. Ez lehetne a vezérfonala a sok tanulsá-

got tartalmazó, szép kivitelű összeállításnak.

Egyetemünk alapításának (1912) centenáriuma kitűnő lehetőség a visszaemlékezésekhez, az alapító kiválóságok küzdelmének jobb megismeréséhez. A Debreceni Egyetem – ezen belül az Orvoskar – vezetői az évforduló előtt évekkorábban, gondosan kidolgozott tervekkel felkészültek az értékek és az emlékek összegyűjtésére és megörökítésére. Indokolt ezek közül elsőként említeni a Tudományos Konferenciaközpont és Orvostörténeti Múzeum kialakítását a Kenézy villában (kiemelendő *Kapusz Nándor* szervező és irányító munkája). Felbecsülhetetlen értékű szoborpark jött létre: Endes Pongrác, Fornet Béla, Hüttl Tivadar, Kenézy Gyula, Kesztyűs Lóránt, Kettesy Aladár, Kovács Ferenc, Sántha Kálmán, Szodoray Lajos, Tankó Béla, és Went István professzorok szobrából. Már korábban megjelent „A Debreceni Orvosképzés Nagy Alakjai” sorozat 28 kötete, és újabb kö-

tetek vannak előkészületben.

Az ünnepi alkalomra készült a Batár István és Tóth Csaba által összeállított „Centenárium Emlékalbum 1912–2012” c. munka (Debrecen, 2012), Oláh Éva szerkesztésében a „100 éves a Debreceni Egyetem. Az Általános Orvostudományi Kar Története” (Debrecen, 2012), a Módis László és Fazekas-Bálint Ágnes által szerkesztett „100 éves Debreceni Egyetem egyik fiatal centruma: a 12 éves ötkarú Orvos- és Egészségtudományi Centrum” (Debrecen, 2012).

Az emlékező kiadványok sorába tartozik az a 734 oldalas kötet is, amely a Debreceni Egyetem Orvosi Fakultása 44 emeritus/nyugdíjas professzorával készült riportot/életrajzot, pályafutásukat, gondolataikat mutatja be betűrendi sorrendben.

Az összeállítás *Paragh György* professzor, akkori centrumelnök Köszöntőjével kezdődik. „Tanáraink portréi sorakoznak ebben, a Centrum életében úttörő jelentőségű, remélhetőleg hagyományteremtő interjúkötetben. Oktatóké, akik előttünk, majd mellettünk álltak, akik személyéhez egy-egy diszciplína debreceni – esetenként hazai – életre hívása, megszilárdítása, egy-egy tudományterületi iskola megteremtése, a ma virágzó Orvos- és Egészségtudományi Centrum építőköveinek összerakása fűződik.”

A szerkesztők előszavából megismerjük a kötet létrejöttének történetét, a szerkesztői munka részleteit, a közreműködők tevékenységét. A főszerep az egyetemünket jól ismerő tapasztalt riporternak Tornyi Ferencnek jutott, aki példás felké-

szültséggel kereste fel az interjúalanyokat. Minden interjú a kérdéses személy színes fotójával, szakmai önéletrajzával kezdődik (személyi adatok, tanulmányok, fokozatok, munkahelyek, megbízatások, kitüntetések, ösztöndíjak, pályázatok, oktatás, tudományos érdeklődés, főbb kutatási területek, egyéb tevékenység). Az ezt követő, átlagosan 15–20 oldalas bemutatások alapjául a riportert – kellő felkészülés alapján megfogalmazott – szakszerű, jól irányzott kérdései szolgálnak. A riporteri kérdések között persze vannak szép számmal részben vagy egészében laikus megfogalmazások, de ezek is célba találnak. Kiemelkedő érdeme a könyvnek, hogy olyan fontos, a kérdéses tanár életéhez, pályafutásához jellemzően hozzátartozó ismereteket hoz felszínre, amelyek a szokványos életrajzokból kimaradnak. Minden riportalany esetében megismerhetünk akár több különleges eredményt, élményt, olykor balszerencsés eseményt, amelyet a hivatalos életrajzi adatok nem tartalmaznak. Éppen ezért szeretnék ezek közül csupán néhányat megemlíteni.

Aradi János futásban az élvonalba küzdötte fel magát, sok válogatott viadalon volt a magyar csapat edzője olimpián és Európa-bajnokságon.

Balázs Györgyöt egy gyermekkori „rosszalkodásból” származó baleset (könyöktörés) irányította az orvosi hivatás felé.

Barabás György a Kuvaitban tanulmányozott olajfaló és iszapfaló baktériumok megismerését tudta itthon hasznosítani.

Borsos Antal nyári munkavállalásairól számolt be élményszerűen. Volt aratáson marokszedő, villanszerelő, mászkált villanyoszlopokon kampós mászóvassal.

Buris László egészen fiatalon pap akart lenni.

Damjanovich akadémikustól a Solvay-konferenciák jelentőségét tudhattuk meg.

Fóris Gabriella professzor asszony arról számolt be, hogy politikai családból származik, rokonságban a Kőlcsey-famíliával.

Földes István gyakran helyettesített falusi orvosokat és anatómusként foghúzásra is kényszerült.

Furka István elárulta, hogy birtokában van a gyulai kolbászrecept titkának.

Gergely Judit professzor asszony elmondta, hogy édesanyja jótékonyágát Szegeden a hitközség dísztermében márványtábla örökíti meg.

Gergely Lajos vadászat és cserkelés közben a szép virágokra is figyel, sőt magyar orchidea és kosbor fajok addig ismeretlen élőhelyét is leírta.

Gomba Szabolcs pipázásai számát napi kettőre–háromra redukálta, és csak otthon gyűjt rá.

Horkay Irén professzornő két szülésének életre szóló pozitív élményeiről számolt be, valamint hogy életével, munkásságával élte és éli keresztyénységét.

Hunyadi János professzornak nyugdíjba vonulása után úszás, olvasás teszi színesebbé az életét. Az egyik első könyv, amit elolvasott Paul Davies „A megbundázott Világegyetem” (Jackpot of Universe) c. munkája.

Ilyés István a Székelyudvarhelyen működő szakmai közösséggel kialakított jó kapcsolatokról számolt be.

Kakuk György kortársairól (Zoli évfolyamtárs), valamint professzorairól (Adler Péter fogász-, Endes Pongrác patológus-, Pap Károly ortopéd-, Vályi Nagy Tibor gyógyszer-tan-professzorok, Kesztyűs Lóránd rektor) mesél számos anekdotát.

Kávai Mária c. egyetemi tanár szomorúan számol be arról, hogy makula degeneráció miatt olvasni nem tud, ezért egész nap rádiót hallgat, és a kertjét ápolja. Minden héten jár fodrászhoz.

Kertai Pál churchill-i választ ad arra a kérdésre, mi a hosszú élet titka: „sohasem sportoltam”. Állatkísérleteit nem végezte kutyákon, mert kutyabarát.

Kiss Attila beszámol arról, hogy 15 éves kora óta jógázik (jógauilés, fejállás és egyéb más „ászanák”). Sátoras utánfutójuk segítségével sok nyarat töltöttek „vad természetben”.

Kovács László akadémikus korábbi szív-műtétje után egészségesnek érzi magát, ismét jár síelni. Megható érzékenységgel beszél családjáról: „Én nagyon szeretem a feleségemet.”

Kovács Péter elárulja, hogy gimnazista korában (Debrecen, Fazekas Gimnázium) felkészültek a Pál utcai fiúk előadására, amit a Csokonai Színházban adtak elő, Boka szerepét Borsos Antal kapta, ő Geréb szerepét játszotta.

E sorok írója (*L.L.*) nem titkolja, hogy nagy-nagy tisztelettel van a nők iránt. Átéli, hogy a nők több

terhet viselnek, mint a férfiak.

Leövey Andrást gyermekkorában az a gondolat foglalkoztatta, hogy állatorvos lesz. Nyulakat, galambokat tenyésztett. A világháborús szomorú élmények az orvoslás felé terelték. A riport végén elmondott eset egy nyirokszervi betegről rendkívül tanulságos.

Lukács Géza első felvételi pályázata a budapesti orvosi egyetemre túljelentkezés miatt sikertelen volt, ezért kérte, hogy iratait mérnöki szakra továbbítsák. Ezt elmulasztották, a következő évben felvették az orvosira.

Mechler Ferenc szakmai életét hobbi szinten a tenisz és a klasszikus zene élvezete egészítette ki.

Módis László egy felkészületlen vizsgázónak azt mondta, hogy inkább menjen el kapálni. Megbánta. – Kuopioi egyetemi díszdoktorává avatása előtt frakkot kellett csináltatnia és megtanulnia annak szabályos viselését. Szenvedélyesen gyűjti a szép köveket, főleg az opálokat.

Molnár Pétert Grúziába elnyert ösztöndíja segítette ahhoz, hogy amerikai tanulmányúthoz juthasson. Ötödmagával eljutott Új-Zélandra is egy ottani professzor meghívására.

Muszbek László akadémikus lelkesen számol be Laki Kálmánnal és Szent-Györgyi Alberttel kialakított kapcsolatáról. Elárulja mit jelentett a „Falak Nélküli Laboratórium”.

Nemes Zoltán Debrecenben a Fazekas Mihály Gyakorló Gimnáziumba járt, ahol csínytevés miatt (pálpusztai sajtot kentek szét az osztályban) majdnem kicsapták. Megúsztta megrovással és kettes magatartás jeggyel.

Oláh Éva professzor asszony beszámol édesapja korai, tragikus haláláról és arról, hogy özvegy édesanyja és a nagyapa milyen szeretettel fogta össze a családot. A nagyapa hegedült, együtt énekeltek, daloltak és a közös ebédeken, vacsorákon mindent megbeszéltek. Mint református lelkész a retorikát is hangsúlyosan tanította.

Péterffy Árpád összefoglalja, hogy milyennek kell lenni a szívsebésznek: tiszta embernek, olyan erkölcsűnek, mint egy pap, és legyen olyan finom a keze, mint egy gésának. Merészsége pedig legyen olyan, mint egy kalóznak. Legfontosabb a tiszta lelkiismeret.

Péter Mózesnek mindig volt motorkerékpárja, valamikor 50 köbcentis kismotorokkal járta a világot. A kismotorok mindent kibírtak, emelkedőt, kanyarokat, esőt, stb. Hároman vannak testvérek, mindhárman az orvosi hivatást választották. Ugyanez érvényes a következő generációra: mindhárom fia orvos.

Rigó János jó egészségét a sportnak, teniszezésnek és a gyógynövényeknek köszöni. A ginsenget használja ötven éve. „A többi gyógynövényben is hiszek – állítja – többet érnek, mint a gyógyszerek.

Sápy Péter a sebészetet nem tartja női szakmának. Egyik tanító mestere Ladányi Józsa professzornő idős korában megbánta, hogy nem lettek gyerekei, mert feláldozta az életét a sebészetért.

Schlamadinger József docens egyetemi felvétele politikai okok miatt már-már meghiúsult, amikor Kulin László professzor, rektor azt mondta, hogy ha nem veszik fel,

lemond a rektorságról. Azzal az elhatározással jött a medicinára, hogy élő, eleven emberre bicskát nem emel, sem kocsmai verekedésben, sem sebészeti műtőben.

Szállási Árpád magántanár nyolcgyermekes család hatodik gyermeke volt. Abban az időben „ahányat az Isten adott, annyi jött a szegényes világra”. Hitték, mondták: ha az Úr nyulat adott, bokrot is biztosít hozzá. Könyvszeretetére utalva említi, hogy legszívesebben könyvtáros lenne. „Ha behunyt szemmel megfogok egy könyvet, a papír minőségéből megtippelem, melyik században készült, a tipográfijából, hogy melyik nyomdában”. Arra a kérdésre, hogy mire tanítja a jövő orvosait azt felelte: Szeressék a betegeket. Az emberek nemcsak a gyógyszert, hanem a szeretetet és a megértést is igénylik.

Szegedi Gyula akadémikusról köztudott, hogy kiváló futballista volt. Amikor felvételre jelentkezett és megtudták, hogy Zilahi Zolival együtt játszott az ifjúsági válogottban, tárt karokkal fogadták. Abban az időben még bensőséges kapcsolat volt az oktatók és a hallgatók között. A DEAC meccseken ott voltak a hallgatók, az oktatók, sokszor még a professzorok is.

Szepesi Kálmán megerősíti, hogyha egy beteg csontjain műtétet végez, akkor egy életre szóló kapcsolatra kötelezi el magát. Vállalni kell a következményeket a beteg egész élete során.

Tóth Csaba Bugyi István sebész professzort tartotta és tartja a legnagyobb tekintélynek, szakmai nevelőapjának. – „Én nagyon szeretek

humorizálni, de a szakmában nem ismerek tréfát. Nyitottság, őszinteség az alapja minden közös munkának, társasági együttlétnek, így egy klinikának is”.

Trón Lajos elmondja, hogy öt fiútestvér – mindannyian természettudományos érdeklődésűek – között a második volt. „Azért szerettem a fizikát, meg a matematikát, mert ha valamiről csupán néhány szót szolt a fizika- vagy matematikatanárom, abból szinte következett a következő mondat”. „A PET módszert az országban, sőt a kelet-közép-európai térségben – Ausztriát is beleértve – elsőként alkalmaztuk.”

Uray Éva professzorasszony rendkívül tanulságos életútjának leírása Ady Endre *Ifjú szívekben élek*, és Váci Mihály *Te bolond* című versével fejeződik be.

Wórum Ferenc: „Nagyon szerettem a csillagászatot, édesapám is rajongott érte. Volt olyan időszak, amikor több száz csillagnak megtudtam mondani az arab és a perzsa nevét. A csillagképeket és az egyes csillagokat, amit szabad szemmel is lehet látni az égen azonosítom.”

Záborszky Zoltán álláspontja szerint a sérültellátásban alapvetően tudni kell, hogy mit kell tenni először, másodszor és ötödször. Ennek megvan a maga ritmusa. Ezek alapvető szabályok, amelyeket minden esetben követni kell. „Amikor behívtak katonának, egyáltalán nem tiltakoztam. Kedveltem az egységes szemléletet, szervezettséget, ami akkor a hadseregben uralkodott”.

Zs. Nagy Imre véleménye szerint nem üzlet az öregeket hosszú ideig életben tartani. Már az amerikaiak

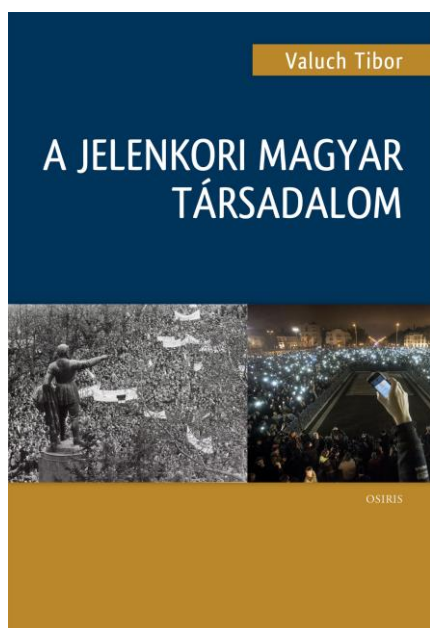
sem akarják meghosszabbítani az öregek életkorát, és mindenféle ideológiákat gyártanak, hogy nem érdemes kutatni. Tanulságos véleménye szerint negyvenéves korában az ember ne kezdjen el japánul tanulni. Meg lehet tanulni néhány mondatot, néhány közönséges kifejezést, de az írott nyelvet már nem.

Módis professzorral, a kötet szerkesztőjével egyetértve vallom, hogy az olvasó értékes és érdekes, Debrecenben unikális kötetet tart a kezében.

Lampé László

Valuch Tibor: A jelenkori magyar társadalom

Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 299 lap

Valuch Tibor történészprofesszor közelmúltban megjelent, címével már eleve sokat ígérő, küllemében pedig izléeses kiállítású könyve több okból is felkeltette érdeklődésemet. A megkülönböztetett figyelem mindenekelőtt a címben jelzett témának szólt. Azonos „szakmai céh” tagjaként pályám korábbi sza-

kaszaiban magam is komolyan foglalkoztam társadalomtörténeti kérdésekkel, hosszabb ideje pedig a regionális (területi) tudományok művelőjeként, más megfontolásokból lett számomra fontos történész kollégám munkája. A tömör és kifejező címválasztással és a bevezetőben megfogalmazott normatív elvárásai szerint ugyanis a szerző nem kevesebbre vállalkozott, minthogy megfeleljen annak a nem mindennapi kihívásnak, amelyet saját kora társadalmi viszonyainak komplex elemzése jelenthet a gazdasági-társadalmi folyamatok újszerű megközelítése iránt affinitást érző történész számára. Különösen nehéz feladat szerbe-szamba venni egy olyan nagy és bonyolult „organizmus” sajátosságait, mint amilyen általában a társadalom. Nem különben embert próbáló feladat a mindennapokban létező jelenkori társadalom, ezúttal történetesen a mai magyar társadalom átfogó tanulmányozása, már csak a változások radikalizmusa és jellege miatt is.

A szerző nem tekinthetett el tehát az adott kivételes történelmi körülménytől, a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveiben zajló politikai átmenet, másképpen fogalmazva a rendszerváltás következményeinek mélyreható elemzésétől sem, amely gyökeres változásokat eredményezett Köztes-Európa rendszerváltó országainak politikai, gazdasági és társadalmi folyamataiban. Nem egészen negyedszázad során ugyanis példátlan gyorsaságú átalakulás játszódott le a kelet-közép-európai nemzetek, köztük Magyarország társadalmának strukturális viszonyaiban, tagoltságában és működésében, miközben a rendszerváltás előtt ideológiailag erősen átítatott, „osztályszemléletű” úgynevezett dichotom (két osztály – két réteg) struktúramodellt, a valós viszonyok minőségét és tartalmát pontosabban kifejező, sokoldalúan rétegezett és újratagolódott társadalmi szerkezet váltotta fel. E tekintetben is hiányokat pótol a kötet, hiszen az átmenet politikai és gazdasági részletkérdéseinek lassan könyvtárnívú duzzadt irodalmában kevés a változások kifejezetten társadalmi vonatkozásairól szóló elemzés. A realitásokhoz közelítő olyan társadalomkép megrajzolására pedig jószérivel kísérlet sem történt, amely módszertanilag a történetiség, a klasszikus szociológiai elemzés, a statisztikai adatfeldolgozás és a szociografikus leírás szempontjainak érvényesítésére vállalkozott volna, mint jelen esetben Valuch Tibor.

Ugyancsak rokonszenvenné teszi számomra a szerző munkáját az az

újszerű módszertani megközelítés, amellyel szélesebb társadalomtudományi iskolázottság birtokában, de elsősorban mégiscsak tanult szakmája szerint, történészként vállalkozik a jelenkori magyar társadalom folyamatainak értelmezésére. Ez természetesen sok kockázatot rejt magában, tekintettel arra, hogy a jelenkor természetéből fakadóan még olyan „képlékeny”, a mindennapok által terhelt, szubjektív elemekkel átszőtt valóság, amely jelképesen fogalmazva csak holnap-holnap után, akár évtizedek múltán „érik” és/vagy „szelídül” történelemmé. Ám a történettudomány nagy előnye a kifejezetten a társadalommal foglalkozó szociológiához, demográfiához, statisztikához, szociográfiához, szociálpolitikához, társadalomföldrajzhoz vagy más, a társadalom vizsgálatára hivatott részdiszciplínákhoz képest, a sajátos, egyedi megközelítés, értelmezési lehetőség. Ez persze csak akkor válik hatékony eszközzé a történész kezében, amennyiben az általa alkalmazott módszertan épít más társadalomtudományi ágak, többek között a már felsorolt tudományterületek eredményeire, azaz inter-(multi-) diszciplináris jelleggel közelít témájához, mint például a regionális (területi) tudomány. Optimális esetben a kutatás tárgyához „felülről”, kvázi szélesebb optikából, integratív és komplex jelleggel közelítő történész ily módon hatékonyabb módszerrel dolgozhat, mint az elemzés kereteit mégiscsak „szűkítő” társadalomtudományi ágak bármelyike külön-külön.

Úgy tűnik, hogy már régtől fog-

va ennek a komplex, „soktényezős” módszertannak a következetes művelését tette magáévá a szerző, aki erről könyve bevezetőjében, mintegy kutatói hitvallásként a következőket írja: „Eddigi pályám során mindig egyfajta ‚hivatásos határsértőként’ léteztem és dolgoztam, történészként igyekeztem integrálni, hasznosítani a különböző társadalomtudományi ágak módszereit, szempontjait, kérdésfelvetéseit.” Hasonló kutatómódszertan elkötelezettjeként meggyőződéssel állíthatom, hogy ebben az integratív szemléletmódban rejlik a szerző könyvének egyik megkülönböztető, egyedi vonása. E nélkül a megközelítés nélkül talán kevésbé sikerült volna a korszakokon átívelő, a múlt, a jelen és a jövő találkozáspontjában húzóató témát illetően az adatok halmozásából, lényegre törően, a sajátosságokra és a tendenciákra koncentrálni, mi több elegánsan és olvasmányosan levezetni azokat a bonyolult folyamatokat, amelyek a jelenkori magyar társadalom felszínén és mélyrétegeiben zajlottak és zajlanak ma is.

A Valuch Tibor által „kiterjesztett” történelemszemlélet a modernkori történetírást jótékonyan megtermékenyítő, az *Annales gazdaság- és társadalomtörténeti évkönyvek* című folyóirat köré tömörült világhírű francia történésziskola legértékesebb hagyományait követi. A két kiemelkedő francia történész, *Lucien Febvre* és *Marc Bloch* által 1929-ben alapított folyóirat nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a történelmet új útra terelje, vezető szerepet szánva a történettudománynak,

beleolvassza azt a társadalomtudományok együttesébe, s megújítsa ezzel a történetírás addigi gyakorlatát is. Az *Annales*-kör működése többek között az által eredményezett módszertani fordulatot a történettudomány fejlődésében, hogy a mindennapi életet, a tágabb értelemben vett kultúra, életmód kérdéseit, a hétköznapi történéseit állította a gazdasági-társadalmi folyamatok középpontjába, miközben a nagyközönség körében is érdekessé, olvasmányossá, sőt népszerűvé tette az addigra már megfáradt és korszerűtlenné vált „históriát”.

Többek között az utóbbi történelemfelfogás fokozott érvényesítése miatt ajánlom minden szakmai érdeklődő figyelmébe Valuch Tibor könyvét. Korszerű társadalomtörténeti szemlélettel, történeti összefüggésekbe ágyazva ugyanis úgy tudja bemutatni, mintegy „leírni” a mai magyar társadalmat a maga teljességében, hogy a tudományos alaposág és a bőséges szociológiai adatok mellett is érdekes és olvasmányos maradjon az elemzés, ne vesszen el az olvasó – és a mondánivaló lényege – a statisztikai adathalmazok rengetegében. A könyv tartalmi gazdagságát jól jelzi az a részemről önkényes kiemelés is, amely a tizenegy fejezet főbb tematikai egységeire vonatkozik nagy vonalakban. A szerző részletesen elemzi többek között a jelenkori magyar társadalom strukturális, demográfiai, térbeli és regionális, rétegződési és mobilitási viszonyait; a kisebbségi és etnikai kérdéseit Kárpát-medencei kitekintésben; a régi, új és megújuló társadalmi cso-

portok átalakulását, illetve az elitek megváltozott pozícióit; a társadalom és a politika tagoltságát; a közgondolkodás és az értékek kapcsolatrendszerét; a szociális viszonyok és társadalmi helyzetek alakulását; az életmódbeli változásokat a mindennapok tükrében. Megítélésem szerint éppen az utóbbi fejezet mutatja meg leginkább annak a módszernek az újszerűségét, amelyet az Annales-kör képviselőinek köszönhet a jelenkori társadalomtörténet. A fogyasztási és a jövedelmi helyzet, az idő és ember viszonyának, az öltözködési, a ruházkodási, a divat és a táplálkozási szokások, a lakáshelyzet és lakberendezés, valamint a kommunikáció és a kultúrafogyasztás jellegzetességeinek a bemutatása ma már igen helyesen a korszerű társadalomszemlélet elengedhetetlen velejárója. A mindennapi életviszonyok plasztikus ábrázolás teljesebbé, árnyaltabbá és „életszerűbbé” teheti egy adott korszak társadalomképét, úgy ahogy ez jelentőségének megfelelő tartalommal és terjedelemben érvényesül Valuch Tibor munkájában.

A mai magyar társadalomról rajzolt kép árnyaltsága kétségtelenül elismerést érdemlő teljesítmény a szerző részéről, tekintettel arra, hogy a könyv fejezeteit értelemszerűen elárasztja a téma által igényelt szociológiai és statisztikai információk tömege. Ám, hogy a szerző által képviselt felfogásban a tartalmat „átítató adatfolyam” még sem vált öncéllá, következésképpen terhes olvasmánnyá, abban minden bizonnyal szerepet játszhatott a már többször hivatkozott újszerű törté-

nelemszemlélet, amelyet *Albert Soboul*nak, a világhírű francia társadalomtörténésznek éppen a statisztikai feldolgozás módszerével és alkalmazásával kapcsolatban kifejtett álláspontja érzékeltet máig ható érvénnyel. E szerint a statisztikai információk bármennyire nélkülözhetetlen segítői a társadalomtudós munkájának, egyedül csak azokra támaszkodva semmiféle mennyiségi adatot nem vizsgálhat a valóság eltorzításának veszélye nélkül. Vagyis a mennyiségi viszonyokat értelmező társadalomtörténet köteles mindenkor megmagyarázni a feltárt adatokat. A társadalomkutató munkájában ekkor „... lép jogába a leírás: számolni kell, azonban csak számolni – ez nem elegendő.” (Soboul, A.: A társadalomtörténet statisztikai ábrázolásának egyes kérdései. Világtörténet, 1967/14-15. 32. o.)

Számomra Valuch könyve meggyőzően bizonyítja a fenti normatív elvárásoknak való megfelelést, sőt túl ezen, az interdiszciplináris, komplex szemléleten alapuló „soktényezős” szemlélet elemzéseiben szerencsésen ötvöződik a Magyarországon jellemzően már az 1930-as évek falukutató mozgalmából ismert, de vissza-visszatérően később is erős szakmai pozíciókkal rendelkező szociográfia tartalmi és módszertani eszköztárával, megoldásaival. Mondhatni, hogy miközben a könyv alapos tudományos munka, egyszersmind a szociográfia műfaji jellemzőire, nemes hagyományaira is építő feldolgozás, ami látványosan fejeződik ki például a szociális viszonyok és a társadalmi

helyzetek, valamint az életkörülmények elemzésében és leírásában, amelynek hitelességét csak kiemelik a remekül összeválogatott, korhű fekete-fehér fotók, mint értékes kortörténeti dokumentumok, szövegközi illusztrációk. Ez a szociográfusi attitűd még érdekesebb és olvasmányosabb jelleget kölcsönöz a kötetnek, ami önmagában is alkalmassá teszi a stílárisan már-már szépírói kvalitásokat megcsillantó szerző munkáját arra, hogy az érdeklődők szélesebb körének a figyelmét is felkeltse a téma iránt.

Már pedig az érdeklődés felkeltése és az olvasmányosság csöppet sem egyszerű feladat olyan esetben, amikor egyszerre többféle elvárás is teljesítenie kellett a szerzőnek. Mindenekelőtt tudományos alapos-sággal monografikus jellegű áttekintést kellett készítenie a jelenkori magyar társadalomról. Meg kellett felelnie a felsőoktatásban széles körben használható tankönyv, illetve kézikönyv szempontjainak, miközben össze kellett hangolnia az adatgazdagság, a tényszerűség, a tudományos szakszerűség elvárásait a nagyobb közönségigény kielégítését szolgáló közérthető, ismeretterjesztő olvasmányosság követelményeivel. Minden bizonnyal ezeknek a nehezen összeegyeztethető kiadói elvárásoknak való megfelelés jelen-

tette a legnagyobb kihívást az „aszketikusabb” műfajoz szokott történész számára. A korábban komoly szakmai tekintéllyel bíró tudományos ismeretterjesztés presztízse mára megkopott, pedig feltámasztása fajsúlyos tudományos témák széleskörű megismertetése és népszerűsítése érdekében továbbra is fontos szakmai és társadalmi érdek. Aligha véletlen, hogy a kézirat döntően a *Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kuratóriumának* támogatásával készült.

A fentiek előrebocsátása után jó szívvel és meggyőződéssel ajánlom mindazoknak a figyelmébe Valuch Tibor szakmailag értékes, tartalmas, lebilincselően érdekes és elegáns kivitelezésű könyvét, akik mélyebb érdeklődést tanúsítanak a jelenkori magyar társadalomban zajló folyamatok iránt, vagy egyszerűen csak tájékozódni kívánnak arról a társadalmi közegről, amelyben mindennapjaikat élik, illetve a felgyorsult változásokat megélik, a gyökeres mennyiségi és minőségi átalakulás előnyeit élvezik, hátrányos következményeit pedig elszenvedik.

Baranyi Béla

Nagy Sándor: A debreceni közüzemi vízszolgáltatás regionális szemléletű fejlesztése

A kiadás helyszíne: Hajdúböszörmény, 2014. 118 lap

„Mára az ivóvízellátás biztonsága mellett hazánkban is fokozottan előtérbe került a fenntarthatóság elvének érvényesítése, mivel, hasonlóan más európai gyakorlathoz, a magyarországi vízművek többsége az utánpótlódást meghaladó mértékben termel ki felszín alatti vizeket.” – indokolja a szerző mindjárt bevezetőjében témaválasztását. Ezt a témát dolgozta fel szerző a Debreceni Egyetem Mezőgazdaság, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar Kerpely Kálmán Doktori Iskolájában

2013-ban megvédett PhD értekezésében. A sikeres védelem nyomán a téma átdolgozásával vált a könyv egy, a *Baranyi Béla* professzor, az egykori doktorjelölt témavezetője, egyben a „*Végzett doktoranduszok értekezései a regionális tudományok köréből*” című sorozat szerkesztője által gondozott kiadványok újabb darabjává.

Nagy Sándor jelenlegi munkája is magán hordozza a sorozatban megjelent magas színvonalú művek átfogó, de ugyanakkor konkretizáló és előremutató szemléletét. A szerző abból indul ki, hogy a „túlhasználat” összetett negatív következményekkel jár, így például a fenntartott hozamú vízkitermeléssel együtt járó üzemeltetési költségek növekedését, a semleges pórusnyomás csökkenésével kimutatható térszinsüllyedést vagy a vízpotenciál csökkenése következtében esetlegesen bekövetkező minőségi változásokat. Emellett nem elhanyagolható a talajvízszintre, és ezen keresztül a felszín feletti ökoszisztémákra gyakorolt hatás sem. Széleskörű értékelése alapján megállapítja, hogy Debrecen és régiója tekintetében a környezeti célkitűzésként Víz Keretirányelvben meghatározott „jó állapot” 2017-re elvileg elérhető, ugyanakkor a szükség-

szerű beavatkozások végrehajtásához az időtényező mellett jelentős anyagi fedezetre is szükség van, amely Magyarország mai gazdasági viszonyai és kilátásai mellett nem elhanyagolható hátráltató tényezőt jelent. Felszíni és felszín alatti vízkészleteink védelmét hatékonyan szolgálta a kommunális eredetű szilárd és folyékony szennyezőforrások felszámolása, illetve a hulladékok és a szennyvíz fenntartott módon történő kezelése, amely Debrecen és térsége esetében egy sikeresnek tekinthető ISPA projekt keretén belül került megvalósításra.

Szerző álláspontja szerint ugyanakkor továbbra is megoldandó probléma maradt a TEVA Gyógyszergyár Rt. jelenlegi üzemi területén található korábbi talajvízszennyezés pontos lokalizálása és felszámolása, valamint a csatornázottság kiterjesztése Debrecen zártkerti övezeteire is. A környezeti problémák hatékony, regionális szintű megoldását sürgeti, hogy Debrecen nagyvárosi funkciót töltsön be, és jelentős agglomerációs övezet tartozik hozzá. Vízbázisaink védelme és fenntartható hasznosítása felelősségtudatos vízgazdálkodást kíván meg. A munkának különös aktualitást ad, hogy Debrecen és régióját érintő vízhasznosítási CIVAQUA program, amely a Keleti-főcsatorna vízének egyszerre népjóléti, mezőgazdasági, és természetvédelmi céllal történő hasznosítására irányul, ugyanakkor a program fő célja a Nagyerdő többcélú vízpótlása, természetes állapotának visszaállítása és megőrzése. Mára talán meglesz a döntéshozói akarat,

hogy a CIVAQUA program kiterjesztett megvalósulásával Debrecen gazdasági fellendülésére és az életszínvonal növekedésére is kedvező hatást gyakoroljon. Debrecen és régiója tekintetében fontos felszíni vízbázis a Keleti-főcsatorna, amely jelenleg öntözővíz ellátást, halastói vízellátást, ipari vízellátást, ökológiai célú vízellátást, időszakos belvízmentesítést, nádtermelést és üdülést is szolgál, de ezeken túl – az EU Víz Keretirányelv irányvonalához igazodva –, medréből lakossági ivóvíz kivételt is biztosít. Vize azonban sérülékeny a szennyező anyagok bejutásának lehetőségéből adódóan, emellett a szakvélemények szerint a csak rétegvíz kitermeléssel történő vízellátás a jelenlegi vízigények mellett sem vezetne hosszabb távon a készletek csökkenéséhez.

Szerző helyesen állapítja meg, hogy aktuális és megoldandó probléma a műtárgyak rehabilitációjának szükségessége, az ivóvíz kivétel veszélyeinek mérlegelése, az esetleges belvíz elvezetés szükségessége, illetve a Keleti-főcsatorna hasznosítási lehetőségeinek a jövőbeni kiaknázása. A vízszolgáltatás régiós szinten történő működtetése találkozhat a Nemzeti Vízstratégia koncepciójával. A szakterülethez kapcsolódó, különböző közgazdasági szabályozóeszközök meghatározó célja a vízkészletek hatékonyabb allokációja és a kezelhetőbb vízhez kapcsolódó kockázatok mellett az, hogy a fenntarthatóbb és megbízhatóbb vízgazdálkodást célzó vízpolitika célkitűzéseit költség-hatékonyabb megoldásokkal lehessen

megvalósítani. Nagy Sándor kutatásai során részletesen vizsgálta a vízpolitikai programokat és projekteket, valamint jogszabályokat, különös tekintettel a vízbázisaink ökológiai állapotára, a debreceni víztermelés aktuális helyzetére és külföldi, elsősorban holland, már regionalizált vízpolitikai tapasztalatok átvételi lehetőségeire. Értékelte a hazai, illetve helyi, regionalizált vízpolitika megvalósíthatóságát az ökológiai és gazdasági vonatkozások figyelembevételével,

Nagy Sándor vizsgálta a vízgazdálkodás intézményi feltételeit is. Alátámasztotta, hogy van közös nevező a piaci szemléletű vízkitermelés és a fenntartható vízbázisvédelem között. A közüzemi vízszolgáltatás regionális dimenzióba helyezésének vizsgálatával igazolta az integrált rendszerek lehetséges szerepét. Megállapítása szerint napjainkban két, egymással ellentétes irányú folyamatot figyelhetünk meg a vízszolgáltatások üzemeltetési formájára vonatkozóan. Az elmúlt időszakban egyfajta privatizációs hullámnak lehetünk tanúi a közműszektorban. Ezzel egy időben jelentős állami üzemeltetői szerepvállalásra irányuló támogatottság is megfigyelhető, éppen az elmúlt évtizedek olyan irányú tapasztalatai következtében, amelyek szerint a magántulajdonú cégek rendre keveset fektettek be, azt is jelentős profitgaranciák biztosítása mellett valamint gyakorta magas áron nyújtották a szolgáltatásaikat. A vízszolgáltatás monopol piaci jellegének köszönhető, hogy a szolgáltatók egyrészt nem tudnak egymással

versenyezni több vásárló vonzásában, másrészt gyakran tapasztalható, hogy a társaságok elkerülik az egymással való versenyzést.

Az utóbbi körülmények nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy alacsony beruházási hajlandóság és gyakran magas áron nyújtott szolgáltatás egyaránt megfigyelhető volt a közműszektorban. A vízszolgáltatás társadalmi dimenziói kapcsán a szerző előremutató jelleggel állapítja meg, hogy, amíg a gazdasági élet szereplőinél lényegében a profitnak van prioritása, addig a politikai élet – leggyakrabban választási ciklusok által szűkített szemléletű és mozgásterű – szereplőinek mindezülig nem sikerült megszabni kellő hatékonyságú, országhatárokon átívelő globális kereteket, és nem tudtak megfelelő hatékonyságú válaszokat adni a változásokra. Az adottságok és az elkerülhetetlennek mutató változások mellett, a környezetvédelem problémájának megoldásakor a tudomány számára a saját mozgásterén belül maradván, a figyelmeztetés és az alkalmazkodás módjának a meghatározása marad az alapvető feladat.

Összességében ez a könyv a vízellátás környezeti hatásainak és a víztermelés gazdasági vonatkozásainak problémakörét értékeli, összevetve a lehetőségeket más országokbeli, elsősorban holland példákkal. A jó gyakorlatok és tapasztalatok alapján megfogalmazott következtetései és javaslatai Debrecenben és régiójában egy fenntartható és optimális méretű, regionális szinten szervezett lakossági vízszolgáltatási rendszer, azaz hatékony közüzemi

vízszolgáltatás kialakításához, fejlesztéséhez járulhatnak hozzá.

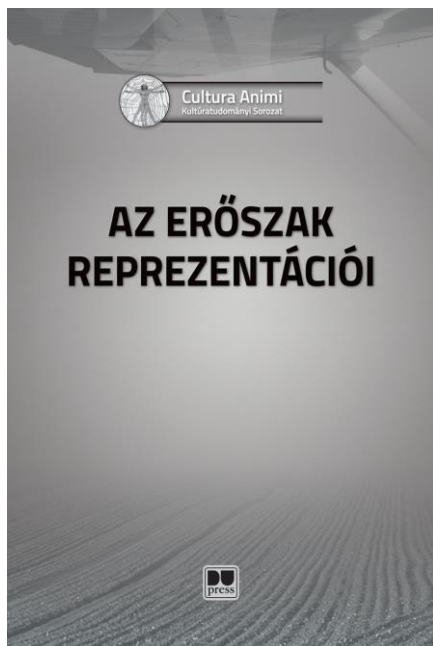
Nagy Sándor könyve szép példája annak, hogy hogyan lehet eljutni a globális gondolkodástól a helyi cselekvésig egy olyan meghatározó kérdésben, mint a fenntartható

vízkezelésgazdálkodás és annak ökonómiai és társadalmi összefüggései.

Tamás János

Az erőszak reprezentációi

Szerk. Pabis Eszter. Debreceni Egyetemi Kiadó. 2015. 204 lap.

A Debreceni Egyetem Kulturális Archeológia kutatócsoportja nem kisebb feladatra vállalkozott, minthogy a manapság az élet szinte minden szegmensében egyre gyakrabban megjelenő erőszak értelmezését tovább dif-

ferenciálja. E vállalkozás eredményeként jött létre Az erőszak reprezentációi című tanulmánykötet. A *Cultura Animi* könyvsorozat első köteteként megjelenő könyv olyan, egymástól távol álló tudományterületekről származó tanulmányokkal kívánja tovább pontosítani az erőszakról, és annak különféle megjelenési formáiról alkotott képünket, mint a teológia, filozófia, szociológia, irodalom-, színház- vagy jogtudomány.

Az interdiszciplináris erőszak-kutatás eredményeiről és problematikájáról című fejezetben a kötet szerkesztője, Pabis Eszter az erőszak-kutatás fő kérdését az erőszak definiálásának nehézségében látja: „az erőszakra irányuló szisztematikus kutatás egyik feltűnő problematikája épp ezért pont a módszertani-elméleti megközelítések sokfélesége és különbözősége, amely viszont

részben magának az erőszak fogalmának alapvető tisztázatlanságából, összetettségéből, sőt ellentmondásosságából is ered” (8. lap). A szerző a továbbiakban görcső alá veszi a legfontosabb, a téma kutatóinak elengedhetetlen német nyelvű szakirodalmat illetve az utóbbi években erőszak-kutatással foglalkozó nemzetközi intézeteket. Az alapos áttekintés után pedig olyan területeket mutat be, mint az erőszak fogalmának ambiguitása, az erőszak-tapasztalatokhoz köthető határátlépések és határhelyzetek. A test és az erőszak viszonyát Jean Philipp Reemtsma erőszak-fenomenológiája alapján vizsgálja.

Fazakas Sándor tanulmányában a teológia oldaláról vizsgálja az erőszak kérdését. Történeti áttekintésben mutatja be, hogy a keresztyénség történelme során milyen mértékben volt erőszakot eltűrő vagy erőszakot alkalmazó (23.). Mindemellett persze a szerző az ebben a kontextusban megkerülhetetlen kérdésre is választ keres: milyen elméleti és/vagy gyakorlati megfontolás szolgáltatott ehhez alapot a keresztyénség számára. Ezen problémák vizsgálata során pedig olyan morálkritikai problémafelvetéssel is találkozhat az olvasó, mint pl. a Harmadik Birodalomban zajló eutanázia-program.

Az emberi élet fontosságával és a hétköznapi életben betöltött

szerepének kérdéseivel foglalkozik Balogh László Levente tanulmánya is. A gyakran korszakhatáráként értelmezett első világháború számos tapasztalattal járult hozzá az addig fennálló rend megváltozásához. Ez az addig sohasem látott jelenség az ember eszközzé válásában csúcsondott ki, ennek következtében egyszersmind az ember a technikának alárendeltté vált (54.). A háborúban elszenvedett erőszak mindemellett az addigi férfiideál újraértelmezését illetve annak újbóli előtérbe kerülését is magával hozta, hiszen az elszenvedett brutalitásnak értelmet kellett adni.

Takács Erzsébet Didier Fassin francia szociológus kutatásainak összefoglalására és annak értelmezésére tesz kísérletet. A szerző főbb céljai közé tartozik egyrészt annak ismertetése, miként szolgálhat a (szenvető) test jogalapként (ezzel is megteremtve a politikai hatalom és a morális érzések közötti kapcsolatot), másrészt pedig annak bemutatása, milyen tetteket legitimálhat a humanitárius bánásmód. Az elemzés során a szerző Foucault biohatalom koncepciójából kiindulva jut el egészen a biolegitimálás kérdéséhez.

Kiss Lajos András munkájában Étienne Balibar francia filozófus *Erőszak és tisztelet* című munkája alapján tárul elénk a civilizált erőszak jelensége. Elő-

adásában a politika és az erőszak között meghúzódó összefüggésre világít rá: „a politika elsődleges feladata éppen abban áll, hogy valamiképpen kontrollálja és féken tartsa ezt a gonosz és destruktív hajlamot” (87). A politika így kifejtett válaszreakciója tehát mindenképpen egy olyan folyamatos külső megerősítésre szorul, ami legitimálja az eredeti erőszakra adott erőszakos megoldási kísérletét. Ezen a gondolatmeneten tovább haladva az előadásban megismerkedhetünk a Balibar-féle erőszak-tipológiával is.

Valastyán Tamás az erőszak-kutatás egy nem mindennapi perspektíváját tárja az olvasó elé. Tanulmányában Borbély Szilárd *Egy gyilkosság mellékszálai* című könyvében megjelenő családi traumát veszi górcső alá. A regényben a szerző azokat a lelki folyamatokat próbálja értelmezni, melyeket egy borzasztó családi tragédia idéz elő, amelyek összetettségét hűen tükrözi az elégetésre váró ruhadarabokon, a lepedőn megjelenő redőzet.

Az irodalom berkeiben maradvá Takács Miklós előadásában követhetjük figyelemmel Kováts Judit *Megtagadva* című művének elemzését. A regény huszonöt fiktív interjún keresztül meséli el a második világháború erőszak-tapasztalatát és az elszenvedett traumákat. Az előadó ez alapján próbálja meghatározni

az erőszak és a trauma közötti összefüggéseket, amelyek mind egyéni, mind pedig kollektív szinten éreztetik hatásukat. Tanulmányában mindenképp fontosnak tartja kiemelni, hogy nem célszerű a háború traumáit pusztán a tettes vagy áldozat perspektívájából szemlélni, hiszen a regény „a közösséget és az egyént nemcsak a háború áldozataként, hanem bizonyos esetekben annak tetteseként is megmutatja” (115), s ez egyszersmind a *Megtagadva* egyik fontos jellemzőjének tekinthető. A megélt traumákat övező hallgatás vagy az annak kibeszélése körüli dilemma olyan dinamikát kölcsönöz a regénynek, ami már a regény elejétől érezhető, így generálva egy újabb feszítő erejű traumát a regényben.

Horváth Andrea tanulmányában ismét egy irodalmi mű elemzésével találkozhatunk, mely természetesen az eddigiektől eltérő perspektívából vizsgálja az osztrák Nobel-díjas író, Elfriede Jelinek *Kéj* című regényét. A tanulmány főbb sarokköveinek számító pszichoanalízis és feminista elméletek segítségével próbálja a szerző ismertetni a regény nemi és nemzedéki viszonyait egyaránt. A néhol az obszcenitás (gyakran pedig az erőszak) határait súroló regény bővelkedik szexuális tartalmú jelenetekben, hiszen az író a szexualitás megélésén keresztül

próbálja meg bemutatni a férfi elnyomás tragikus következményeit.

Kricsfalusi Beatrix tanulmányában elemzi Mundruczó Kornél színházi rendezéseiben az erőszak színpadra vitelét és annak szerepét. „Fontos kiemelni, hogy az erőszak Mundruczó színházi munkáiban nem egyszerűen tematikai síkon jelenik meg, hanem szerialitása miatt struktúraalkotó jelentőséggel bír úgy az egyes rendezésekben, mint az egész életművön belül” (143).

A kötet utolsó két tanulmányában a jogtudomány kínál újabb értelmezési lehetőségeket az erőszak különböző megjelenési formáira. Gyurán Ildikó előadásában az erőszak fogalmát büntetőjogi kontextusba helyezve vizsgálja. A szerző már a tanulmány elején fontosnak tartja az olyan alapfogalmak tisztázását, mint az erőszak, bűncselekmény vagy az agresszió illetve azok köznapi és jogi értelmezésének elkülönítését. Az erőszak fajtáinak rövid büntetőjogi elemzése során egy olyan fontos, az eddigi tanulmányokban még nem említett szempontra hívja fel

figyelmünket a szerző, mint a látencia. Ennek kérdését vizsgálva megállapítható, hogy az erőszakot elszenvedő fél gyakran mintegy automatikus válaszreakcióként él a hallgatás lehetőségével, ezzel önkéntelenül is megnehezítve a tettes büntetőjogi felelősségre vonását.

Román Róbert az erőszak megvalósulásának polgári jogi eseteit helyezi vizsgálódása célkeresztjébe. A témaválasztás mindenképp érdekes, hiszen „az erőszak alapvetően büntetőjogi kategória, a polgári jog a definícióját nem adja meg, csupán normaszövegében alkalmazza” (181). Ahol polgári jogi értelemben mégis erőszakról beszélhetünk a következők: a személyhez fűződő jogok, dologi jog (elbirtoklás, birtokvédelem, birtoklás jogalap nélkül), öröklési jog (183–203). Részletes ismertetést kaphatunk arról, hogy ezeken a területeken milyen esetekben valósul meg az erőszak gyakorlása.

Dobis Tibor

T